

פתיחה

בפרשת השבוע מצווה הקב"ה את בני ישראל, להביא תרומות לבניית המשכן והכלים. המשכן כידוע היה מבנה זמני, שאותו אמור להחליף המקדש, וכפי שכתב הרמב"ם (בית הבחירה א, א) דבר זה נלמד מפסוק בפרשתנו 'ועשו לי מקדש'. מלבד החובה לבנות את בית המקדש יש גם חובה להכין את כליו ונחלקו הרמב"ם והרמב"ן האם מדובר במצווה אחת או שתיים:

א. **הרמב"ם** (מצוות עשה כ, שרש יב) טען, שבניית המקדש והכלים נחשבים מצווה אחת. בטעם הדבר ביאר, שבית המקדש מושלם רק כאשר הכלים קיימים בתוכו. ממילא אי אפשר לומר שבניין המקדש הוא מצווה נפרדת, שהרי היא תלויה בכלים. כמו כן אי אפשר לומר שיש מצווה רק בעשיית הכלים, כיוון שאין משמעות לכלים ללא בניין, ובלשונו:

"הנה התבאר שבנין בית הבחירה מצוה בפני עצמה. וכבר בארנו (ריש שורש יב) שזה הכלל הוא כולל חלקים ושהמנורה והשלחן והמזבח וזולתם כולם הם מחלקי המקדש והכל ייקרא מקדש, וכבר ייחד הציווי בכל חלק וחלק."

ב. **הרמב"ן** (השגות עשה לג) חלק על הרמב"ם וטען, שאמנם המנורה, המזבח והשלחן אכן כלולים במצוות בניין המקדש, אבל בניית הארון נחשבת מצווה בפני עצמה. בטעם הדבר נימק, שבניגוד לשאר הכלים שמשמשים לעבודת בבית המקדש, הארון משמש לנשיאת לוחות הברית, לכן הוא אינו כלול במצוות בניין המקדש (ועיין ברס"ג עשין המסורים לציבור נ"א – נ"ו לשיטה נוספת).

בעקבות בניית המשכן בפרשה, נעסוק בשאלות: א. האם בית המקדש ירד מהשמיים. ב. האם נשים חייבות בבניין בית המקדש.

1. כיצד ייבנה בית המקדש

בית המקדש הראשון נבנה על ידי שלמה המלך (480 שנה אחרי צאת בני ישראל ממצרים), ועמד על בניינו ארבע מאות ועשר שנה. בית המקדש השני נבנה על ידי עולי בבל (70 שנה אחרי חורבן בית ראשון), והתקיים במשך כארבע מאות עשרים שנה. האם בית המקדש השלישי יכול להיחרב? נראה ששאלה זו תלויה במחלוקת הראשונים כיצד ייבנה בית המקדש השלישי:

א. **רש"י** (סוכה מא ע"א) ו**תוספות** (שבועות טו ע"ב) סברו שבית המקדש השלישי ירד מהשמיים, וכן מופיע במדרש תנחומא (כי תשא, יג). גם **הזהר** (בראשית כח) צעד בדרך זו, וכך הסביר את ההבדל בין המקדש הראשון והשני שנחרבו, לבין בית המקדש השלישי שלא ייחרב. בניגוד אליהם הוא ייבנה בידי הקב"ה - ומה שנבנה בידו קיים לנצח, ובלשונו:

"ובגין דא בטורא דא אתבני בי מקדשא על ידא דקודשא בריך הוא יהא קיימא לדרי דרין (= על כן בהר הזה שייבנה בית המקדש על ידי הקב"ה הוא יתקיים לעולם). ועליו איתמר (חגי ב, ט) 'גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון', דקדמא אתבני על ידא דבר נש והאי על ידא דקודשא בריך הוא (= בתי המקדש הראשונים נבנו בידי אדם, והשלישי ייבנה בידי הקב"ה לכן הוא גדול מהם)."

הסיבה שרש"י ותוספות פירשו כך היא מפאת קושיה על גמרא במסכת סוכה (מא ע"א). הגמרא בסוכה אומרת, שכאשר בית המקדש היה קיים, כדי שיאכלו לאכול את התבואה של השנה החדשה (תבואה שגדלה אחרי ט"ו בניסן של השנה שעברה), צריך היה לחכות שבבית המקדש יוקרב קרבן העומר בט"ז בניסן, ובגלל זריזות הכהנים זה התבצע עוד לפני חצות היום.

כאשר נחרב בית המקדש ולא הקריבו את קרבן העומר, מעיקר הדין, כבר בבוקר ט"ז בניסן מותר לאכול מהתבואה החדשה, כיוון שלא צריך היה לחכות שהקרבן יוקרב, אלא שחכמים גזרו שכל היום לא יאכלו מהתבואה החדשה, ויחכו עד סוף יום ט"ז בניסן.

הסיבה שגזרו גזירה זו היא, שאם ייבנה בית המקדש בליל ט"ז בניסן, אזי בבוקר ט"ז בניסן מסתמא לא כולם יידעו שבית המקדש נבנה, ויחשבו, שכשם שבשנה שעברה היה מותר לאכול את התבואה החדשה כבר בבוקר ט"ז בניסן - כך השנה מותר לאכול את התבואה החדשה כבר בבוקר, ולא ידעו שנבנה בית המקדש ושצריך לחכות עד שיוקרב קרבן העומר.

מקשים רש"י ותוספות, מדוע הגמרא אומרת שיש חשש שבית המקדש ייבנה בלילה, ומשום כך יש לגזור! והרי הגמרא במסכת שבועות (טו ע"ב) פוסקת שכלל לא בונים את בית המקדש בלילה! ותיצו, שמכיוון שבית המקדש השלישי לא ייבנה בידי אדם אלא בידי שמים, קיים החשש שירד מהשמיים בלילה.

ב. **הרמב"ם** (מלכים, יא, א – ב) חלק וסבר, שבית המקדש השלישי כמו השניים הקודמים ייבנה בידי אדם, וכן סברו גם **המאירי** (סוכה מא ע"א) ו**הסמ"ג** (עשה קסג). הראיה המרכזית שלהם היא ככל הנראה מהירושלמי במסכת מגילה (א, יא), שם מבואר, שכאשר יתעורר עם ישראל מהגלות, יבואו וייבנו את בית המקדש, וכן עולה מעוד מספר מדרשים, ובלשון הרמב"ם:

"המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו."

כיצד הרמב"ם יישב את הוכחתם של רש"י ותוספות? **המאירי** (סוכה מא ע"א, ר"ה לע"א) תירץ, שהגמרא דנה במצב שבו בגלל הרצון הגדול לבנות את בית המקדש, בית דין יטעה ויורה לבנות אותו בלילה, אך לא משום שכך צריך להיות מעיקר הדין. תירץ נוסף, שאכן יש דעה הסוברת שאפשר לבנות את בית המקדש בלילה, אלא שמדובר בדעת יחיד שלא נפסקה להלכה.

יישוב בין המקורות

כפי שראינו, ישנה מחלוקת בין רש"י לרמב"ם האם בית המקדש ייבנה בידי אדם או בידי שמים. אמנם, יש מספר אחרונים שניסו ליישב בין המקור בירושלמי ממנו עולה שצריך לבנות את בית המקדש השלישי, לבין התנחומא ממנו עולה שבית המקדש ירד מהשמיים, והם שילבו בין השיטות:

א. **הערוך לנר** כתב (סוכה מא ד"ה ברש"י) ליישב, שיש שני מהלכים בבניין בית המקדש. יש בית מקדש 'גשמי' שייבנה בידי אדם ועליו דיבר הירושלמי, ויש בית מקדש 'רוחני' (כמו נשמה בתוך הגוף) שירד מהשמיים לתוך בית המקדש הגשמי ועליו דיבר התנחומא, כך שאין סתירה בין המקורות.

דוגמא למקרה דומה הביא הערוך לנר מהצתת האש על גבי המערכה בבית המקדש. גם שם, מצד אחד יש חובה על הכהנים לעשות את המוטל עליהם ולהצית אש במערכה כפי שפסק הרמב"ם (מצווה כט), ומצד שני כפי שהעיר הרמב"ם, ישנה אש שיוצרת מהשמיים ומסייעת (בעיקר מבחינה רוחנית) לאש הקיימת ומלבה אותה.

ב. **המהר"ם שיק** (י"ד ס' ריג) תירץ, שאין סתירה בין הירושלמי לתנחומא, וכל מקור מדבר על אפשרות שונה של גאולה, כאשר למעשה קיימות שתי אפשרויות: א. אפשרות של 'בעיתה' (= בזמנה), ב. אפשרות של 'אחישנה' (= במהירות).

כפי שכותבת הגמרא בסנהדרין (צח ע"א) גאולה של 'בעיתה' היא שהקב"ה קבע זמן, שגם אם מצבו של עם ישראל מבחינה רוחנית יהיה ירוד, בכל זאת ייגאל. באופן זה, שהגאולה פחות משובחת (שהרי העם לא חזר בתשובה) בית המקדש ייבנה בידי אדם. לעומת זאת, אם עם ישראל יעשה תשובה ויהיה ברמה רוחנית גבוהה, הקב"ה יזרז את הגאולה והמקדש ירד משמיים (ועיין הערה¹).

ג. בהערות לערוך לנר (הערה 362) הביא תירוץ נוסף בשם **המהר"ל דיסקין**. לשיטתו, רוב בית המקדש אכן ירד מהשמיים ועל כך דיבר המדרש תנחומא, אך הדלתות של בית המקדש ייבנו בידי אדם ועל כך דיבר הירושלמי, וכן כתב ליישב גם הרבי **מלובאוויטש** (אור לחושך עמ' 82).

2. נשים בבניין בית המשכן

כפי שראינו לעיל, הגמרא במסכת שבועות (טו ע"ב) כותבת, שבית המקדש (וכן המשכן) לא נבנה בלילה. לכאורה בעקבות כך, נשים אמורות להיות פטורות מלבנות אתבבניית בית המקדש, כיוון שמדובר 'במצוות עשה שהזמן גרמא' (כלומר מצווה שבחלק מהזמן לא נוהגת כמו תפילין, ציצית וכו'), אך **הרמב"ם** בכל זאת כתב (בית הבחירה א, יב), שנשים חייבות בבניין בית המקדש:

"אין בונין את המקדש בלילה שנאמר וביום הקים את המשכן ביום מקימים לא בלילה, ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים, והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר, ואין מבטלין תינוקות של בית רבן לבניין בית המקדש."

למרות פשט הרמב"ם, בפירוש **הר המוריה** על הרמב"ם (שם) **ובקהילות יעקב** (שבועות ס"ט ט) טענו, שנשים פטורות מבניין בית המקדש, כיוון שמדובר במצוות עשה שהזמן גרמא. כיצד יישבו את לשון הרמב"ם ממנו עולה שהן חייבות? הם טענו שיש לחלק את ההלכה ברמב"ם לשתיים.

כאשר הרמב"ם כתב 'הכל חייבים' הוא מתייחס לכך שכולם חייבים **לסעד** את בית המקדש, דהיינו לתרום כסף, לטוות את הפרוכות וכדומה. דבר זה ניתן לעשות גם בלילה, ומשום כך גם נשים חייבות בכך. לעומת זאת כאשר הרמב"ם כתב שצריך **לבנות** את בית המקדש דבר הנעשה רק ביום, והוא מתכוון רק לגברים, שחייבים במצוות עשה שהזמן גרמא.

יישוב הקושיה על הרמב"ם

אמנם יש להעיר שמלשון הרמב"ם לא משמע כך, ובפשטות משמע מדבריו שנשים אכן חייבות בבניין בית המקדש. משום כך אחרונים נוספים העלו תירוצים שונים ליישב את הקושיה מדוע הן חייבות:

א. **רבי יצחק שמלקיש** (בית יצחק או"ח ג, ז) כתב ליישב את הקושיה, על בסיס דברי **הטורי אבן** בחגיגה (טז ע"א). כפי שראינו, כדי שמצווה תחשב כמצוות עשה שהזמן גרמא צריך שיהיה זמן שבו לא מקיימים את המצווה. הטורי אבן טען, שלא די בכך, ולא מספיק שיהיה זמן בו לא מקיימים את המצווה, אלא שבפעם הבאה שיקיימו אותה היא תחשב כמצווה חדשה.

לדוגמא: כל יום שמניחים תפילין מקיימים מצווה חדשה, ואין קשר בין המצווה שמקיימים ביום א' למצווה שמקיימים ביום ב', לכן מצוות הנחת תפילין נחשבת מצוות עשה שהזמן גרמא. הוא הדין בלולב, אין קשר בין קיום המצווה ביום הראשון של חג הסוכות, לקיום המצווה ביום השני והשלישי.

לעומת זאת, כאשר בונים את בית המקדש וממשיכים את הבנייה כל יום, טוען הבית יצחק שלא מקיימים מצווה חדשה, אלא ממשיכים את מצוות הבניין שהתחילו אתמול (הלילה רק מפסיק את האפשרות לקיים את המצווה, ולא מבטל אותה). ממילא זו בכלל לא מצוות עשה שהזמן גרמא, וברור מדוע גם נשים תהיינה חייבות בבניין בית המקדש, ובלשונו:

"ונראה לתרץ על פי מה שכתב בטורי אבן, דהא דנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, היינו דווקא מצווה כגון ציצית ולולב ותפילין שבליילה פטורים, אבל מצווה שמחויב לעשות רק פעם אחת לא נחשב זאת מצווה עשה שהזמן גרמא. לפי זה קושייתנו מיושבת, דבניין בית המקדש אין מחויב לבנות רק פעם אחת, ומשום כך נשים חייבות, אף דאין בונין בלילה."

ב. **בספר החינוך** (מצווה צה) בעקבות הרמב"ם **שבספר המצוות** כתב, שהמצווה לבנות את בית המקדש לא מוטלת על כל אדם ואדם באופן פרטי, אלא היא מצווה שכלל הציבור מחויב בה: "וזו מן המצוות שאין מוטלות על היחיד כי אם על הצבור כולן", ורק תינוקות של בית רבן ממשיכים בלימודם ולא מצטרפים לבניין המקדש.

יש שהסבירו כך את הסיבה שנשים חייבות בבניין המקדש. מצוות עשה שהזמן גרמא, היא רק מצווה המוטלת על כל אדם ואדם במישור הפרטי, אך כאשר מדובר במצווה החלה על כלל הציבור כמו בניין בית המקדש - אין זו נחשבת מצוות עשה שהזמן גרמא, וממילא גם נשים תהיינה חייבות בה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו²...

¹ המהר"ם הניח, שבניין בית המקדש על ידי הקב"ה גבוה במעלתו מבית המקדש שנבנה על ידי אדם, ולכן במקרה של אחישנה הקב"ה יבנה את בית המקדש. יש שחלקו על דבריו ותירצו בדיוק להפך, אם יהיה מצב של אחישנה, עם ישראל יזכה ויבנה את בית המקדש. אך אם יהיה מצב של בעיתה, אז בית המקדש ירד מהשמיים.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com